

kilátó

DERÉKY PÁL

Két hét Kubában

2015. FEBRUÁR KÖZEPÉN

Érkezés

A vízumot külön lapon kellett kérni, és az általános ígéretés szerint nem az útlevelebe pecsételnek majd, hanem erre a kétrészes lapra: egyik részére, amit mindjárt letépnék, a be-, a másikra (amit állandóan az útleveledben kell tartásál) a kiutazásnál. Az én útlevelemben ennek ellenére mindkét alkalommal belepecsételtek. Számunkra a pecsét nem volt különösebben érdekes, mert az amerikai hatóságok úgylis rögzítették már minden adatunkat az út előtt. Az utazási iroda továbbította a számunkra, ugyanis Varadero felé tartva Miaminál – Palm Beach-től alig néhány kilométerre – mélyen berepültünk az amerikai légtérbe, szépen látszott a strand. És ez csak ilyen feltétellel volt lehetséges. Maga a pecsét teljesen, egy az egyben olyan, mint a régi magyar, cseh, román vagy jugoszláv, csak a kis autó- vagy vasút-szimbólum helyett itt a jobb felső sarokban a Szentlélekre emlékeztető kövér galamb jelzi a légi be- és kilépést. Kuba egyébként sok szempontból időutazás volt számunkra, a 30 évvel ezelőtti magyarországi, illetve romániai mindennapok számtalan olyan jellegzetességét idézte meg, amit azóta, persze, elfelejtett az ember, de azonnal beugrott. Más ne mondjak, az útlevelemben tárolt félbetépett vízum állandóan ott volt a gatyám zsebében, mert bár csak akkor lett volna rá szükségünk, ha magunk keresünk szállást – akkor minden esetben be kellett volna jelentkezni –, ám az előírás szerint mindig nálad kell legyen. Mivel szervezett körúton vettünk részt, a szállodákban semmiféle papírmunka nem hárult ránk, csak várni kellett a bejelentkezésnél, amíg beszkennek az egész csoport útleveleit. A számítógépek és szkennerek kiválóan működtek, soha nem volt fennakadás sehol – nyilván a legújabb kínai infotechnológiát vették meg, nem kockáztattak. Kínaiak építették ki az internethálózatot is, a saját rendszerük szerint, tehát különféle szűkítőket, gyorsítókat, lassítókat, szűrőket, kapukat telepítve bele. A belső, hivatalok közötti kommunikáció a leggyorsabb és -akadálymentesebb, a külföldre irányulót csak kijelölt helyeken lehet igénybe venni, díja óránként öt euró – ottaniak számára megfizethetetlen összeg. De mi se interneteztünk, kellett a francnak. A mobiltelefon az országon belül olcsó lehet, mert elég sok embert láttam telefonálni, Kanadába nem tudom mennyi, Európába drága, egy perc szintén öt euró körüli összeg. Azt is csak éppen arra használtuk, hogy felhívjuk Melinda mamáját, megérkeztünk. Az USA-ba és onnan Kubába nem lehet telefonálni. Érdekes mobil és net nélkül!

A szkennelési örület rögtön a belépéskor megkezdődött. Olyan kis funérlemezről tákolat boxok előtt kellett felsorakozni, mint régen a kelet-németeknél. Volt belőlük vagy negyven. Egyenként kellett belépni, ráállni a földre festett két talpra,

a kamerába nézni, megvárni, míg a gép összehasonlítja a felvett imágót az útlevelben levővel, aztán a határőr nő megnyomta a kilincs nélküli ajtó berregőjét, és ki lehetett lépni a csomagszállító futószalaghoz. Szűk fél órán belül megvoltak a kb. háromszáz emberrel, úgyhogy csipkedték magukat. A futószalagon lévő csomagok és a szalag mellett a csomagjaikra váró utasok között bolondos, játékos kedvűnek tűnő, kicsi, szőrös kutya rohagált fel-alá, ugrált, szimatolt. Fegyvertelen vezetője jól láthatóan állt középen, de a terem sarkaiban álltak fegyveresek is. Illetve nem álltak, hanem nyüzsögtek, a kubai általános puszkódás szokásának hódoltak. Nálunk elképzelhetetlen, hogy egyenruhások, pláne fegyveresek nyílt színen csokolózzanak, itt viszont félméteres mosolyokkal mindenki állandóan lenyal és meglapogat mindenkit, visítozik, kacarászik, bökdös. Alkalmanként szerencsére csak egy csók járja. Amíg mi ott voltunk, a kutyas nem talált se kábsszert, se robbanóanyagot, és ez láthatólag nem is izgatott senkit. Ha nem, hát nem. Kint a reptéri csarnok előtt nekünk párásnak tűnő 25–26 fokos meleg fogadott, enyhe szélben lengedező pálmák, sós tengerillat. Helyi idő szerint délután három óra volt, és még további két óra buszozás állt előttünk Varaderóból Havannába. Állt ott vagy tíz egyforma márkájú, egyformán élénk színű, hip-hoposra festett, óriási kínai Yutong busz. A Yutong a világ legnagyobb buszgyártója. Nem viccelek, ilyenből több mint ezer darabot szállítottak a kínaiak Kubába az utolsó két évben. Ezek kizárólag a turistaforgalmat bonyolítják: társasutazások résztvevőit, szervezett csoportokat furikáznak fel-alá az 1.250 km hosszú, de csak 35–150 km széles szigeten (110.861 km², 11 millió körüli lakos, abból 2,5 Havannában). A többi busz ezekhez képest özönvíz előtti. Márkájukat képtelen voltam megállapítani – csak néhány régi Ikaruszt ismertem fel. A legtöbb esetben már csak azért sem volt lehetséges pontosabb meghatározás, mert a kubaiak az összes keleti gépjárműről gondosan eltávolították a márkajelzést. A városok közötti közlekedés a régi buszok mellett teherautókra szerelt, emberszállításra alkalmassá tett kisebb-nagyobb dobozokban folyik. Némelyiknek hágsót szereltek a hátára a be- és kiszálláshoz, de falun megteszi egy-egy rövid létra is. A falusi, főleg mezőgazdasági munkásokat szállító teherautókon ponyva sincs, ott áll 100 ember a platón – egyedül a mellvéd magasabb, nehogy kiessenek fáradtan, italtalan. Van azonban minden kényelemmel bíró, igazi óriáskamionra szerelt doboz is. Egyébként alig van forgalom az országutakon, és azon a néhány száz kilométernyi sztrádn meg gyorsforgalmi úton, amit sikerült még az 1993-as krízis előtt megépíteniük. Ennek ellenére azonnal az első nap két súlyos balesetet láttunk Havannába tartva: mindjárt a város határában szétzúzott járgánya mellett egy motoros hevert kiterítve a mezőn, és vagy tíz-tizenöt kilométerrel arrébb ósdi kisautó feküdt az árokban a tetejére borulva, olyan 1950-es évjáratú fekete 4 CV Renault-féle. A Yutongok felsőbbrendűségük tudatában döngöttek, mindent leelöznek, az összes személyautót is. A buszvezetők boszorkányos ügyességgel manővereznek a nagy dögökkel, még a városok síkátoraiban is elboldogulnak a helyiek segítségével. Amint elakad a busz, azonnal népes szurkológárda képződik. A szurkolók pillanatok alatt eltakarítják a földön fekvő köveket, betondarabokat, gerendákat, síthalmokat, lerobbant járműveket, betemetik a kátyúkat, lebontanak 1–2 közfalat, hidat építenek és mindeközben ütemesen

ordítanak. A legnagyobb hangzavar akkor tör ki, ha a vezető a végén kihajít nekik valamit – szerintem valami rongyba bugyolált baksis lehet, nem tudtam kideríteni, mivel eléggé hátul ültünk. Vasútközlekedés alig van, a pálya és az összes berendezés reménytelenül elavult, a forradalmárok szartak a vasútra. Egyetlenegy vonatnak tűnő járművet sikerült lefényképeznem, azt is csak azért, mert olyan hanggal jött, mint valami repülőgép.

Az ottlét koordinátái

A régi rend utolsó pillanatait kaptuk el, és láttuk felderengeni a keletkező új rend körvonalait is. Fidel Castro már néhány éve visszavonult, és átadta a vezetést fivérének, Raúl-nak, aki óvatos nyitással kísérletezik. A Castrók minden zavaros családi ügye dacára (lehet, nem is annyira zavaros, csak lusta voltam megjegyezni) a két év múlva esedékes választáson – úgy hallik – Raúl nem jelölteti magát, és nincs a láthatáron más Castro sem, aki dinasztiaalapítással kacérkodna. A kulisszák mögött nyilván javában folyik a helyezkedés, az egyezkedés, több elemző jó esélyt ad dr. Josefina Vidal Ferreirónak, a kubai külügyminisztérium Amerika-főosztálya vezetőjének. Kubai részről ez az elvtársnő vezeti a mostani puhatolózó tárgyalásokat az USA-val, ám ő maga egyáltalán nem puha. Például az amerikaiak jegyzőkönyvetetni szerették volna, hogy a kubai felet a tárgyalások során az emberi jogok fokozott betartására intve „nyomás alá helyezték”.¹ Erre Vidal felvetette: nem éppen ezt a gyakorlatot, a nyomás alá helyezés gyakorlatát akarják megszüntetni, mivel több mint 50 éve nem vezet sikerre Kubával szemben? Ha Kubát ismét nyomás alá szeretnék helyezni, akkor utazzanak haza. Kubai részről nem nyomás alá szeretnék helyezni az Amerikai Egyesült Államokat, hanem tárgyalni szeretnének Guantánamo visszaszolgáltatásáról, beleértve a bírósági ítélet nélkül, tehát jogellenesen fogvatartott foglyok eltávolítását az Amerika által illegálisan üzemeltetett Guantánamói Haditengerészeti Támaszpontról.² Nemde tárgyalni akar mindkét fél, nem fenyegetőzni? Az amerikaiak erre „sajnálatos félreértésnek” nevezték a megfogalmazást, mondván, hogy ők „figyelmeztetni” akartak, nem nyomás alá helyezni, és haladéktalanul kirúgták a fordítót – ez azért elég kínos. Kubai részről szeretnék az embargó megszüntetését, a támaszpont visszaszolgáltatását és az ország törlését a terrort támogató országok listájáról. De hát ezekre a dolgokra biztos nem holnap kerül sor, mivel mindháromhoz a republikánusok hozzájárulása is szükséges, ami kilátástalan. A diplomáciai kapcsolat létesítése viszont elnöki jogkörben is lehetséges. Obama elnök nyilván azért indítványozta most ezt, mert már nem jelöltheti magát újra, és így mindegy lehet neki a húzás visszhangja. Másrészt meg nem csak az emberi jogok, a seggberúgott ellenzékiek sorsa érdekli az amerikai külpolitikát, hanem főleg az, hogy elősegítse valami – bármiféle –, akár árnydemokrácia létrejöttét, amit el lehetne adni a választóknak, és amivel igazolni lehetne a Kubába irányuló segílyt, illetve az amerikai tőke kubai befektetését. Amennyiben ugyanis ez nem következik be záros határidőn belül, a kínaiaké lesz a pálya. Kína már most ott áll készpénzzel, hitellel, befektetőkkel és azzal a tudással, amivel össze lehet egyeztetni a kommunista rendszer kapitalista alapú futtatását, és türelmetlenül vár.

Mindezt Alberto, a vezetőnk mesélte – otthon aztán ellenőriztem a sztorijait, amennyire tudtam. Lezser, 49 éves fickó (retteg az ötvenedikétől), kopaszodik, és maradék ősz haja sörtére van nyírva. Az NDK-ban tanult germanisztikát, ma teljes évfolyama idegenvezető. Hatalmas hóhányó. Mindenki ismeri az egész országban, „minden múzeumban van menyasszonya”. Mindenhol puszilkodott mindenkivel, és megvoltak a bárjai, kocsmái, ahová ki- vagy beborított minket mojitózni, daiquirizni vagy ebédelni (a zenészek már vártak), nyilván komoly járulék fejében. Az érdeklődőket elvitte eredeti népzeneét hallgatni (vacsorával 80 euróért), és minden kérdést rendesen megválaszolt. Tőle tudtam meg, mennyi a havi átlagkereset és az átlagnyugdíj, ő magyarázta el a jegyrendszert is. Büszke kínai-afro keverék voltára, mert „okosak vagyunk”. Lehet, már lepacszított Yutongékkal?

Érdekes Kuba sorsának az alakulása a 20. század második felétől napjainkig. 1958/1959-ben nem kommunista forradalom ment végbe Kubában, nem a Szovjetunió készítette elő, hanem az óriási méretű társadalmi elégedetlenség. Az, hogy az 50-es évek folyamán az amerikai maffia a kormány semmittevése mellett gyakorlatilag kuplerájt csinált Kubából. A szovjetek csak beleültek a készbe. Egyik életrajzírója szerint Fidel Castro elsősorban forradalmár, másodsorban a jezsuita iskola nyomait viseli, és csak harmadsorban marxista. Che Guevara is kb. ugyanúgy elsősorban forradalmár lehetett. A gerillákat Mexikóban képezték ki a spanyol polgárháború veteránjai, és a Granma nevű kis motoros yacht fedélzetén hajóztak Kubába. 1956. december 2-án szálltak partra, és azonnal a támadó hadsereg és tengerészlet keresztüzébe kerültek. A szétszórt maradék, alig két tucat gerilla, a hegyekben húzta meg magát. Fulgencio Batista diktátor titkosszolgálatának az „érdeke” – teljesen eszement kegyetlenkedéseik során mintegy 20.000 embert gyilkoltak meg –, hogy a maroknyi forradalmár a lakosság (nemcsak a parasztság, hanem a középréteg, sőt, a birtokosok egy részének) támogatásával két év alatt megdöntötte a mintegy 40.000 főnyi hadsereggel rendelkező Batista hatalmát, és a diktátor 1959. január elsején elmenekült. Fidel Castro, aki jómódú birtokos családból származott, és az amerikai tulajdon, valamint a nagybirtokok (beleértve a családi birtokot is) államosításáig még az USA támogatását is bírta, onnantól az emigránsok és a CIA masszív támadásának célpontja lett. Legalább 30 merényletet követtek el ellene bizonyíthatóan, de egyes források száznál többet említenek. Ő volt az, aki a Szovjetunió oltalma alá helyezte az országot, a vezetés több más tagja inkább valami Jugoszlávia-szerű státusra pályázott. A Szovjet Birodalom összeomlása súlyos válságba taszította Kubát. Ekkor, a 90-es évek elején vezették be a jegyrendszert, ami mind a mai napig fennáll, noha például az élelmiszerek egy része és több más termék jegy nélkül is kapható, csak lényegesen drágábban. A jegyrendszer az anyákat és gyermekeiket részesíti előnyben, ami azt jelenti, hogy a városban élő kisnyugdíjasok, akinek nincsenek falusi atyafiaik, a hónap vége felé éhezni kényeszerülnek. Ennek jelét az egyik boltban, ahova Alberto csak az érdekesség kedvéért kalauzolt, a panaszkönyvben véltem felfedezni. Melindán meg rajtam kívül a csoport többi tagjának fogalma sem volt róla, mi a néphatalom (Poder Popular) által rendszeresített panaszkönyv (Libro de Quejas y Sugerencias al Servicio), úgyhogy békésen tanulmányozhattam. Amennyire spanyolul tudok, amolyan Zsille Zoltános „Kurva anyját a vendéglátóiparnak”-féle beírások sorakoztak benne, végül

utoljára egy hosszú litánia, aminek a végét valaki durván megszakíthatta. A noteszembe ezt írtam: „Utolsó bejegyzés: »egérszar volt a liszt...« (az írás további része a rászáradt vércseppek miatt olvashatatlan)” – de ez nem igaz, csak el volt szakadva a lap. Ugyanakkor – tehát a 90-es évek elején – átmenetileg enyhült az US-embargó, Kubában dollárkorszak köszöntött be. Hirtelen lehetett dollárt váltani, dollárral fizetni, lehetett bankban dollárszámlát vezetni stb. Ennek 1996-ban lett vége, a Helms-Burton Act nevű amerikai embargószigorítással: a dollár éppolyan hirtelen tűnt el szem elől, mint ahogy jött. Ma nem vált be a bank dollárt CUC-ra, a konvertibilis kubai pesóra, amit mi elneveztünk kukknak.

A hármas pénzrendszer, anyagiak

A hármas pénzrendszer bevezetésére azután került sor, miután a dollár leszerepelt, és az Európából egyre nagyobb számban érkező turisták révén elkezdett áramlani az euró. Ma évente kb. 3 millió turista érkezik Kubába, kétharmada Európából (összehasonlításképp: Barcelonába évente 9–10 millió). Minket európaiakat szállítanak a nagy buszok körbe Kubában, mi vagyunk azok, akik nézni és látni is akarunk, a kanadaiak túlnyomó többsége csak átugrik pár napra a jéghidegből napozni és fürdeni. Torontóból, Montreálból, Halifaxból 4–5 óra repüléssel Kubában vannak. És mivel all inclusive (+ more) szállodáikat irodákon keresztül foglalják, nincs is nagy szükségük pénzre Kubában. Ezért lett az euró az egyik kubai fizetőeszköz. Nemcsak a Varaderoi Különleges Övezetben lehet euróval is fizetni, hanem a városokban szinte mindenhol. A turisták általánosan használt fizetőeszköze azonban a kukk. Ez a pénznem csak virtuálisan létezik. Illetve bent az országban valóságosan is forog, bankjegyek és érmék formájában, dolláron kívül bármilyen konvertibilis valutából váltható. De Kubán kívül semmi értéke nincs, legfeljebb szuvenírnek jó. Bevezetése a lakossági pénzforgalom és a turisták pénzforgalmának lehetőleg minél teljesebb szétválasztását szolgálja. Valamiféle viszony mégis fennáll közöttük, hiszen a turista például borralalót csak kukkban tud adni. 1 euró = 1 kukk. A kukkot 1:24 arányban váltják be kupra, kubai pesóra. A bankok előtt hosszú-hosszú sorokban álldogálnak türelmesen a kubai kukk-tulajdonosok, hogy kupra cseréljék a kincset. Kíváncsi lettem volna ennek az akciónak a technikai részleteire, például magyarázkodniuk kell-e a beváltásnál, vagy simán váltják, de nem engedtek be soron kívül a bankba (azt mondtam, hogy eurót akarok váltani – váltson a szállodában). Minden kubai, aki bármi kapcsolatba kerül az idegenforgalommal, szorgalmasan gyűjtögeti a kukkot. Ha mást nem tud, kosarat fon és szöcskét hajtogat pálmalevélből, nyerget dob a bivalyára, vagy a tehenére, és ráülteti a turisták gyerekeit, illetve a részeg kanadaiakat, akik azt hiszik, hogy a tehén rodeózni kezd alattuk, majd amikor az állatnak arcizma se rándul bármiféle rugdosásra, csalódottan káromkodva lekászálódznak róla. Megpróbáltam egy ilyet lefényképezni, de inkább lemondtam erről, mert a nagydarab favágó határozottan mutatta, hogy mindjárt rajtam tölti ki a dühét. Mondani sem kell, hogy ez az euró-kukk árfolyam légből kapott. Szerintem onnan vehették, hogy megnézték, mennyi egy kávé Milánó központjában: na, legyen annyi Havanna központjában is. Ez eddig érthető lenne, csakhogy a havannai kávé előállítására a milánói töredéke. Illetve mégsem töredéke,

mert a kubaiak valamit irtózatossal elronthattak a mezőgazdaságukkal – a cukornád-monokultúra biztos vastagon benne volt. Vagy 25 évvel ezelőtt a vietnamiak kubai szakembereket hívtak a kávétermesztés vietnami meghonosítására, illetve felturbózására – ma pedig Kuba Vietnamból importálja az olcsó kávékat. Nem vicc! Aminthogy sajnos az sem, hogy Kanadából a kenyérgabonát és Venezuelából a cukrot. Cukrot például havonta fejenként két kilót lehet venni olcsón jegyre, de a legtöbb család még a szabadpiacon is hozzávásárol, mert 2 kiló nem elég. A mértéktelen cukorfogyasztás meg is látszik a városi középrétegen, le kellene fordítani nekik Hazai Attila *Feri: Cukor kékség* című könyvét spanyolra, és ingyen osztogatni, magyar fejlesztési hozzájárulásként. Kubában novembertől ápriliséig tart a száraz időszak, benne a külföldiek számára legkellemesebb és legdrágább turisztaszezonnal, decembertől március végéig. Az év másik felében, az esős évszakban – május elejétől október végéig – sem esik az eső megállás nélkül, csak akkor olyan magas a páratartalom, hogy ahhoz már akklimatizálódni kell. De most sem száradtak meg a fürdőruhák, fürdőlepedők a kötélben, hiába fúj a szél, csak a forró homokra terítve. Víz van, de szegény kubaiaknak ennek ellenére nagyon nem megy a mezőgazdaság, érthetetlen. Jelentősebb ipar sincs, egyedül a gyógyszergyártásuk fejlettebb. A kínaiak bányásznak helyettük (nikkelt és más fémeket).

Nem tudom, az egyetemi hallgatók milyen munkákkal egészítik ki az ösztöndíjukat. Az egyetlen egyetemista csoport, amit láttunk, őslakost játszott a barlangtúra egyik állomásaként. Szegények annyira dilettánsan csinálták a műsort, hogy a csoportok dőltek a nevetéstől. Komoly logisztikai feladat is lehetett ez a gyerekek számára, mert egy-egy csoport kb. 8–10 percet időzik a környékükön, a következő már az előző sarkát tapodja, és ahogy az egyik csoport utolsó embere eltűnik a barlangban, azonnal neki kell állni újra előlről dudálni, tüzet csíholni, gyökeret tördelni, lepénytészát gyúrni, kecskét fejni, a sajtgyártás alapelemeit imitálni stb. Naponta hat-hét órán keresztül folyamatosan. A rabszolgamunkára kényszerített őslakosok egyébként még a 16. században kihaltak, hiába próbálta az egyik jóakarató hittérítő megmenteni a maradékot azzal, hogy fekete rabszolgákat hozatott Afrikából. Amikor a feketék beváltak az ültetvényeken, elkezdődött a nagyarányú adás-vételük. Összesen kb. egymilliónyit raboltak el Afrikából és telepítettek le Kubában. Elképesztő módon meglátszik ez még ma is, mivel ott, ahol a hatalmas latifundiumok voltak, még most is zömmel fekete a lakosság (ahol marhatenyésztés folyt – amit a spanyolok csináltak –, ott világosabb). Egyébként a kubaiak bőrén a világ összes színárnyalata megtalálható, és a külső szemlélő számára úgy tűnik, hogy ez semmiféle problémát nem okoz. Alberto szerint sincs lényeges ellentét bőrszín miatt. Elégé hasonló körülmények között él a társadalom túlnyomó többsége, főleg a keresetek, az életkörülmények viszonylagos nivelláltságát tekintve. Vagyis szegényen.

Az anyagi kiemelkedést jelen pillanatban egyedül a valuta képes megteremteni. Akinek valutája van, az menő. Ilyen szempontból a véccés „nénik” kifejezetten jó partinak számítanak. Erre a Karib-tenger partján jöttem rá, ebédre várva, Santiago de Cuba mellett, San Pedro del Morro várában.

Azon ritka alkalmak egyike volt, amikor a német precizitással operáló Alberto elszámította magát, és az *Asociación Latino Americana de Motociclistas* röggyűlé-

se miatt vagy másfél órát kellett várni az ebédre – eszméletlen tömeg volt, több száz embert szolgáltak ki az izzadó pincérek. A várfalon ülve néztem a tengert, és láttam, hogy a motorosok és a turisták ugyanazt a tágas, tiszta vécét használják. Az ajtóban folyamatosan mosolygó, 16–17 éves, szép fekete kislány szedte a vámot – néhány percen belül összegyűlt nála egy kis szakajtó kukk. Jött a főpincér, elvitte. De pár perc múlva ugyanúgy megtelt, megint elvitte. Nem számoltam, hánszor ismétlődött a dolog, jó párszor. Végül utolsóként mi kerültünk sorra az ebédnél, és amikor mi is végeztünk, nagyjából kiürült a vendéglő, a vécés „néni” is mehetett haza. De nem egyedül ment! Helyi motoros fiúk jöttek érte, ám a pincérfiúk se akarták csak úgy menni hagyni – nem tudom, mennyire évődő jellegű vagy komoly civakodás tört ki körülötte. Jó lett volna tudni azt is, milyen arányban osztották fel a pincérek ezt a hatalmas bevételt, arányosan-e, vagy aránytalanul, mennyit kaphatott a kislány. Csak az mutatta, hogy rendes rész juthatott neki, hogy amikor letette a fehér köténykékét-pártácskáját, olyan drága, divatos cuccokat vett fel, amiket a csoport nőtagjai álmélkodva kommentáltak, nem hitték volna, hogy ilyenek kaphatók Kubában.

Az ideológiai berendezkedés alapjai (rövid tanfolyam)

A *Granma* című hetilapot, a forradalom lapját, kizárólag töpörödött koldusasszonyok árulják az utcán. Először azt hittem, valami történelmi fontosságú, egykori kiadás utánnyomása, de nem, mai. Ócska, párlapos, foszladozó papírra elmosódott nyomással felkent nyekergés. A legtöbb turista gyorsan elhúzódik a toprongyos nők közeléből, mert nagyon büdösek. Mindkét héten vettem egyet, nem könyörületből, hiszen ellenszolgáltatás nélkül is adhattam volna egy kukkot. Hanem azért, hogy megtudjam, hogyan áll az ország szénája. Szénásszekere. Röviden: kilátástalanul. Ott áll a falnál, beszorulva, se előre, se hátra. Cháveztől (Chávez: nuestro mejor amigo) baráti áron kapták az olajat, de ma Venezuela gazdasága is az összeomlás szélén áll, bedugult a vezeték. A rumon és a dohányon kívül eladható saját termék alig van, hacsak az orvosexportot nem tekintjük annak. Állítólag több ezer kubai orvos dolgozik külföldön, főleg Latin-Amerikában és Afrikában, dollárért. Fizetésük tetemes részére az állam teszi rá a kezét. Ők még így is – úgymond – jól járnak, hazatérve lakást és autót tudnak venni maguknak. Ezen felül a Floridában élő emigráns kubaiak küldenek haza kisebb-nagyobb összegeket, és rendszeres bevétel van a turizmusból is. Ennek ellenére totálisan üres az államkassza, ami az Amerikával folytatott tárgyalásokat is megnehezíti. Ugyanis az államosított cégek, vállalatok kárpótlást követelnek. A kubai tárgyalók ennek fejében megpróbálják számszerűsíteni azokat a károkat, amiket az embargó okoz évről évre. Vagyis eléggé kilátástalan a helyzet, mert megegyezés esetén a saját államosítottak utódai is jelentkeznek majd követeléseikkel. A turizmust a jelenlegi szintnél csak óriási beruházások árán lehetne továbbfejleszteni. A szállodák jó része alapos felújításra szorul, és újak építése mellett természetesen modernizálni kellene a teljes infrastruktúrát is. Modernizálni kellene mindent, az egész ideológiát, az államberendezést is. Hiába érzékien szép, skanzenként okvetlenül megőrzendő lenne a sok dohányültetvény és dohány szárító pajta a Viñales-völgyben, a parasztok még ökrök-

kel szántanak. Nem esküszöm meg rá, mert csak a busz ablakából láttam, de úgy tűnt: faekével. Nem mutatványszerűen, hanem mezőgazdasági idénymunkajelleggel. Ezt nemigen lehet az idők végezetéig folytatni. A pajtában sűrű sorokban száradt a dohánylevél, de azért kész, akkurátusan megsodrott formában is előkerültek szivarok a ládából. A gazda rumot bontott, a dohányosok pőfékeltek: archaikus hangulat uralkodott. Két nem dohányzó, kint álltunk a pajta előtt Albertóval. Hátra intett: milyen hamar és milyen csúnyán vége lesz ennek! Tudom, mondtam. A nemzetközi nagytőke néhány éven belül kilóra megvesz itt mindent. Fendték, Massey Fergusonék, John Deere-ék bőgő óriástraktorai öt perc alatt felszántják az egész völgyet, az egész országot, azok az őstermelők, akik még bérrabszolgának sem kellene, mehetnek a városi nyomortelepre. Na de van valakinek valami elképzelése arról, miként lehetne ezt elkerülni? A párt és az állam vezetésének – számkra látható módon – nincs. Ő is úgy hiszi, hogy nincs harmadik út.

A régi, forradalmi ideológia mindenütt jelen van, falon, nótában, megszobrintva, de a kubaiak le se szarják. Hacsak nem lehet áruvá tenni. A turistáknak minden utcasarkon félóránként elsütött legborzasztóbb gagyi nóta a *Hasta Siempre, Comandante (Comandante Che Guevara)*. A „mindörökké velünk maradsz, parancsnok”, vagy „mindörökké tied a győzelem” száz meg száz falfestményen, plakáton és franc tudja, utcakövön látható. A plakátokon tüntetők vagy ünneplők kezében tartott parancsnokkép már-már szentkép, a megdicsőült gerillát mutatja, égre függesztett szemmel. Ő már biztosan Marx-Engels-Lenin szentháromságával ferblizik a felhők fölött. A dal nem annyira rossz, ha flottul, harsányan éneklük, de ha templomi ének stílusában, vontatottan, műájtatossággal adják elő, akkor kibírhatatlan. És ha a fehér lábú, rövidnadrágos, 60–70 éves berlini sörgyárosok is bekapcsolódnak lelkesen és hamisan, akkor csak a menekülés, illetve a villámgyorsan behelyezett füldugó segít. Őket, akik nosztalgiázni jöttek, nem érdeklí a való, csak annak égi mása, a Nagy Elbeszélés, a Megdicsőült Hősök Legendáriuma. „Szent” és „komcsi” Kubában eléggé összeér. Fidel Castrót is foglalkoztatta a szentek élete, Jézus példája, forradalmi tevékenysége: szerinte Jézus Krisztus forradalmár volt. Jó, legyen, és akkor melyik apostol lehetett Che? Talán Iskarióti Júdás? Júdás Galileából származott, és az „iskarióti” a latin *sicarius* (késelő) torzított változata. A radikális késelők a zélóta mozgalom ultrái, a politikai terrorizmus első képviselői voltak – Che Guevara is fanatikus volt. Nem árulta el Fidelt, de összekülönböztek, ezért lelécelt Kubából, Kongóba és Bolíviába távozott titokban, amikor Fidel a Szovjet Birodalom részévé tette Kubát. Mivel azonban tudta, hogy távozásával kapcsolatban mendemondák keletkeznek majd, hátrahagyott egy levelet Fidelnél, amit 1965. október 3-án olvastak be a rádióba (a levél hitelessége erősen kétes). Ernesto „Che” – pajti, haver, öcsi – Guevara (1928–1967) afféle szegénylegény, meggyőződéses felforgató volt, aki se orvosi hivatásának gyakorlására, se államvezetési vagy népnevelési feladatok ellátására nem érezte alkalmasnak magát, hanem kizárólag a hatalmasok, az elnyomók elleni harc volt az eleme. Meg azért csinált vagy öt gyereket. Bár itt-ott mégiscsak próbálkozhatott népneveléssel, mert a kubai forradalom talán fő emlékhelyének, Öcsi és társai mauzóleumának egyik mellékborzalmába vésvé (fiúk, lányok cipelik vasárnap a gerendát) az a felirat látható, hogy „El trabajo voluntario es una escuela creadora de conciencias”, vagyis

az önkéntes munka az öntudat fejlesztésének teremtő iskolája. Nem szabad a kelet-európai kommunista műszak és a kubai önkéntes munka közé egyenlőséget tenni, mondta Alberto, mert a kubai mezőgazdasági fizikai munka jelentős részben még a 20. század közepéig is rabszolgamunka volt. És nagy lépés eljutni attól, hogy centire megmondják neked, mit csinálj, addig, hogy te saját magad csinálod, sőt te ötlöd ki, hogy mit kellene, mit lehetne csinálni. Visszatérve a Che- és a Fidel-kultuszra, utóbbi nem indult be teljesen, és kérdés, beindul-e valaha.

Múzeumok, mauzóleumok

Voltunk szivargyármúzeumot látogatni, érdekes volt. A munkásnők és munkások se egyenruhában nem voltak, se szabadidőcuccokban; egyéni munkaruhákban nyomták az ipart kézzel meg a muzeális gépeken. Hajviseletük is köznapinak tűnt, pár asszony fejkendőt viselt. Zene nem szólt, a munkások fülében sem látszott zenedugó, és szerencsére Fidel Castro összes műveiből sem olvasott fel valamelyik inas. Cukkolgatták, szívatgatták egymást, ide-oda kiabáltak a teremben, nagy viháncolások közepette. A múzeummanufaktúrában 14 sor munkapad volt, 1-1 sorban négy hely. El lehetett vonulni előttük szép lassan. A szivarsodrók viszonylag jól keresnek – egy jól meggyúrt nagy Cohibának az ára 35 kukk. Alberto szerint éppen ennyi a szivargyári munkás havi kupkeresete, vagyis $35 \times 24 = 840$ kup. Ez nem elég. A megélhetéshez kb. havi 2.000 kell. De elszívhat naponta kettő kicsit, s ha nem szív, hazavihet (és ha elszívja, akkor is elvihet kettőt, és ha már kettőt kivihet, akkor kivihet annyit, amennyit nem szégyell – ez a komonizmus, drága barátaim, ha már elfelejtettétek volna, nem az a lekvár, amit ma kennek az orrotokra, nem az írott malaszt!). Szóval nagyban megy a talicskagyár, mindenki hazatol esténként 1-1 talicskát, hát annyi csak jár neki, nem? Aztán a szomszédal elcseréli a fölöslegeset rumra, cipőre, gyógyszerre, amire kell. Lépten-nyomon kínálják az utcán eladásra a feketeszivart. Annyi szivar a világon nincs, amennyit el akarnak sózni a fürge fiúk. De nem kell, kösz, nem dohányzom! Akkor vegyél apádnak, anyádnak, jegybéli mátkádnak! A főnöködnak! A gyerekednek! A haveroknak! Figyelj, nekünk kurvára mindegy, kinek, csak vegyél, vegyél, vegyél! Nagyjából ugyanez megy a rummal és a cédékkal is. Ha az ember végképp nem áll kötélnek, akkor nagyot sóhajtanak, és azt mondják: na jó, akkor adj legalább egy golyóstollat. Mindenki golyóstollat kunyerált, nem tudom, mi lelte a lakosságot. Ez a golyóstoll dolog nagyon meglepett, senki se mondta előre, az útikönyvben sem olvastam. Éppen ezért nem is vittünk. Viszont történtek ennél meglepőbb esetek is – Melindáról például le akarták kunyerálni a ruhát. Menjen haza alsóruhában? És ha az is kell? Rám meg – éppen szálltunk be a tengerparton parkoló csilli-villi, lég-hűtéses buszba – az Öreg Halász egy nagy halat akart elsózni fillérekért, amit röviddel azelőtt fogott, és a szemem láttára ütött agyon egy kövön. Szálljak be a vértől csöpögő, ötkilós hallal a buszba, és kezdjem el nyersen marcangolni?

A kubaiak Petőfi Sándora, a spanyolok ellen vívott függetlenségi harc mártírja José Martí (1853–1895) kultusza mindent überel, amit láttam eddig. Más kérdés, hogy minek kellett ezt nekünk megnézni, Alberto szerint a németek akarják, azért van a programban. Martí mauzóleuma Santiago de Cubában, a Santa Ifigenia teme-

tőben található kolosszus. A mauzóleum alatti teremben kiskatonák állnak őrt feleszes vigyázzban. Három 17–18 éves kölyök váltja egymást félóránként. Az őrségváltás nagy élmény annak, aki szereti az ilyet (a németek? mégis?). Öt perccel a nagy esemény előtt lezárják az őrség fel- és levonulásának a pályáját, szigorú fekete őrmesternők egzecírozzák a turisták tömegét. Kuss, pofa be, tökfödött le, álljon tisztességesen, maga marha! A földbe rejtett óriási hangszórókból 10.000 watt erővel tör elő a bombasztikus zene, az iszonyú dobpergés: álljon meg a világegyetem! Ekkor csattog elő a váltás. Fegyvert súlyba, fegyvert lábhoz, úgy csapd oda a talpad, hogy beszakad a márvány! Nevetséges. De éppolyan nevetséges az athéni görög őrsereg pomponos-bohóccipős csattogása, vagy a tetőtől talpig medvebőrbe bújt angol idióták hót komoly bohóckodása. A kubai kiskatonák mégis szívesen jelentkeznek erre a szolgálatra, mert csak egy év kettő helyett, és utána van ösztöndíj a továbbtanuláshoz. A ceremónia alatti szigorú turistanevelés következtében az egyik öreglány leesett a lépcsőn. Nem lett nagyobb baja, és nem hagyta, hogy elvigyék. De persze neki is megvolt a 150 eurós, teljes körű biztosítása egy hónapra, amit mindannyiunknak kötelező volt az út megkezdése előtt megszerezni – anélkül be sem engedik az embert az országba, mert korábban sok odalátogató kihasználta a teljesen ingyenes orvosi és kórházi ellátást. A Martí-kultuszon kívül is felülmúlhatatlan hőskultusz van Kubában. Hősök, lovak, óriáskardok, nagy gesztusok, földet sópró pátosz! Önfeláldozás! A másik feláldozása! Harakiri! (Bocs, az másutt van.) Például Carlos Manuel de Céspedes (1819–1874) a kubai nemzet atyja, szabadságharcos, hős, mártír stb. Oszkár fiát a spanyolok elfogták, falhoz állították, és aszonták neki, hogy kivégzik, ha a papa nem engedelmeskedik. Fiú: „Atyám, ne engedelmeskedj!” Atya: „Oszkár nem az egyetlen fiam, én minden kubai sarj atyja vagyok, aki meghal a függetlenségért!” – A sortűz eldőrdült 1870. december 27-én. Tiszta romantika. És mindegyik emlékmű ilyen: tragikus bukás és abból sarjadó szebb jövő. Most meg ott vannak a kacsa segge alatt. Viszonylag szerény táblája van Camagüey-ben annak a nyolc fekete rabszolgavezérnek, akiket a városnak azon a terén, amelyen a tábla áll, 1812. január 29-én mint a levert rabszorgalázadás főkolomposait lefejeztek. Meggyilkolásuk bicentenáriumán állíttatta eme táblát a Rabszolgaut Alapítvány.

Na de legyen elég a hősökből, következzen a rum. A muzeális szivargyár után a rummúzeum következett. A rum a cukorgyártás mellékterméke. Előállítás a gyártás során keletkező melasz fermentációjával kezdődik (különleges élesztővel gersztik be), majd az így keletkezett kb. 4–5 alkoholfokos cukornádbort lepárolják. Ezt a 63–75 fokos párlatot desztillált vízzel a rendes 37–40 fokos piálhatóságig hígítják és nemesacél hordókban legalább fél évig érlelik – ez a közönséges fehér rum. Amennyiben használt tölgyfa hordókban tovább érlelik, akkor valamivel magasabb alkoholtartalommal teszik el, mivel a 3–5–7 éves érlelés során veszít az alkoholtartalmából. A hordókat régen Amerikából szereztek be (Jack Daniel’s) ma Írországban és Skóciában veszik. A hordók fájától és a hordókban érlelt whisky fajtájától függően alakul a rum ízvilága. A látogatás végén ujjnyi, hét éves, borostyánszínű Havana Club rumot kaptunk átlátszó kis műanyag pohárban. Hmmm! A rummúzeum földszintjén patinás bulizó kocsmá van, ahol remek házi zenekar játszik.

Nyugat-Kuba (a Viñales-völgy, Pinar del Rio), vagyis a dohánytermesztés, és Havanna + környéke, a cukornád- és rumcentrum megtekintése után keletre, Santiago de Cubába repültünk egy régi ATR 72-es olasz-francia turbopropállal. Nem volt túl bizalomgerjesztő ez a kicsi, sötét és nagyon lehasznált tűző masina. Furcsa biztonsági ellenőrzés volt a beszállásnál: a vizesüveg nem érdekelte őket, de elvették az összes öngyújtót (golyóstoll- és öngyújtóhiány?). Fent a gépen kiadták a parancsot, mindenki üljön oda, ahova akar, ám az első négy sor üresen maradt! Az első három sor nem is látszott, függöny választotta el. Nem első osztály volt a függöny mögött, hanem valami beépített akadály. A negyedik sorban az egyik oldalon fegyveres biztonsági őr ült, a másikon az utaskísérő. Hozzá kell tenem, hogy a csoportunkon kívül csak három helyi utas volt – talán attól féltek, hogy ők térítik el a gépet Amerikába. Ehelyett végigaludták a 760 kilométeres utat.

Konkviztádorok, cukorbárók, a holnap szelleme

Santiago de Cubában a városnézés a Bacardi rumdinasztia méltóságteljes, koloniális stílusú egykori villájánál kezdődött, amelyben ma múzeum működik. A múzeumba nem mentünk be, csak körbefényképeztük, mert a csoport ki volt tikkadva a tegnap esti rumivástól, és kávézni meg kólázni akart. Én Don Diego Velázquez 1516-ban épült palotáját látogattam meg, ugyanannak a kávézótérnek a másik oldalán. Látogatásom úgy kezdődött, hogy durván rám reccsent a főteremőr. Jól megnéztem magamnak, mert semmit sem csináltam, csak álltam és bámultam. A közeg olyan volt, mint mondjuk a Rézkakas ruhatárosnője, 30 évvel ezelőtt. Ekkor megértettem: tejjel kell. Adtam egy kukkot, és félreérthetetlenül mutattam, ha barátok leszünk, még egy kukk ugrik a végén. Nagyon megérte, ez volt talán az egyik legérdekesebb, amit Kubában láttam. Készítettem vagy ötven képet, most csak a rácozást említeném. Feltűnt, hogy minden házon rács van, a régieken fából, az újakon vasból. De ezek a felépítmények túl keskenyek ahhoz, hogy mögöttük ülni lehessen – nem is arra valók, hanem szellőzők. Kubában minden házat úgy építenek, hogy átjárja a szél. Volt pár száz évük kitalálni, hogyan kell temperálni a házat, vagy mindjárt rájöttek, és évszázadokig (az amerikai air-condition megjelenéséig) hasznosították – zseniális. A városi palota belső udvara is kis csoda – az arányt, azt is nagyon tudták! –, közepén kúttal, azt már nem sikerült a képbe gyűrnöm. A konkviztádorok és utódaik házai a legrégebbi típusú megmaradt épületek, okvetlenül ajánlom a megtekintésüket. A bútorzatról, képekről stb. most nem szólok, éppúgy innen-onnan orozták, mint az államosítások után a magyar múzeumokba zsúfolt zsákmányt, és a szajré szedett-vedett jellege nehezen palástolható az értő szem előtt. Attól a pasitól, aki ez az épület volt, a későbbi félreértések elkerülése végett az állam restaurálás előtt megvette ezt a házat. Ő a pénzből megvette a szomszéd házat, amit váratlan ajándékképp megtekinthettem. Újdonsült barátom vitt ki a tetőre egy titkos ajtón – a végén teljesen jóban lettünk egymással. A szerencsés kárpótolt kétségkívül igyekezett valami hagyománybeli folyamatosságot megvalósítani az átépítés során, arra törekedett, hogy a palota melletti ház hasonlítson az eredetihez. Méltányolva az igyekezetét, a végeredményt legfeljebb közepesre tudom minősíteni. Ezek után be lettem avatva különféle tit-

az agresszív lenyúlással, illetve a leplezetlen koldulással. Mivel lehet a fényképezés, pisiltetés, kosárfonás, teheneltetés, bivalyoltatás, intim be- és kipillantások lehetővé tétele, valamint a pártlap áruba bocsájtása mellett még kukkot aratni? Legegyyszerűbben például magamutogatással: mint utcai szobor, mint egyszerű atyafi a számaron, mint vidám, szivarozó, kissé pityókás öregek csoportja, kiskakással a kalapon, vagy – szállodai szobalányként – hattyút kell hajtogatni az ágytakaróból. A legzseniálisabb a pelikánetető volt Varaderóban. A pelikánok maguk is halásznak, mégpedig zuhanórepülésben, de egyáltalán nem vetik meg, ha a partról halal kínálják őket. Ilyenkor összegyűlik vagy 8–10 madár a sekély vízben, és amíg a fiatal halász dobálja nekik az apró halakat, a turisták akár be is mehetnek közéjük a vízbe, sőt – amennyiben a turista nem áttolja kézbe venni a kis halat – maguk is etethetnek. Mivel jó párszor bementem a vízbe bűvárszemüveggel és elég hosszan úsztam a fenéig áttetsző vízben, és egyetlenegy halat nem láttam, se kicsit, se nagyot, nem értettem, honnan veszi a halász az etetéshez a halait. Azután egyszer, amikor még napfelkelte előtt indultam strandfutásra, megláttam a fiút. Térdig gázolt be a csendes tengerbe, majd apró súlyokkal terhelt kb. 2 x 2 méteres marokhálót dobott a vízbe. És amikor partra húzta, legalább 6–8 kishal volt benne! Visszafelé jövet aztán láttam, hogy nagy, ütött-kopott műanyag vödre már csaknem tele volt hallal. A nap folyamán teljesen véletlenül azt is lefigyeltem, hogy a szálloda óriási előcsarnokában üzemelő koktélbár mixerével seftel: a mixer a hűtőszekrényben tárolja a halait, és a fiú a nap folyamán mindig csak az aktuális turistacirkuszhoz szükséges mennyiséget vételezi – és nyilván fizet a hűtésért. Merthogy a turisták nagyjából fél-háromnegyed óra múltán elunják a pelikánetetést, akkor a fiú eltűnik 1–2 órára, és mire visszajön, újra akad elég fényképezni vágyó turista. Ha ez a gyerek nem szedi össze egy szivarsodró szakmunkás havi bérét, a 35 kukkot egy jó napja alatt, megeszek egy cohibát. Végül is értem és elfogadom, hogy az agresszív kukkvadászat létfontosságú mindazok számára, akik nem rendelkeznek külföldi rokonai kapcsolatok révén rendszeresen érkező átutalásokkal. Egy átlagnyugdíj, ird és olvasd, havi 7–10 CUC vagy euró vagy dollár, 200–240 normál kubai peso. Ez maximum a jegyre adott olcsó élelmiszerek beszerzését fedezi – és az így beszerezhető élelmiszer mindössze kb. fél hónapra, húsz napra elég. Mindenki tudja, milyen mélyről, milyen rettenetes szegénységből, tudatlanságból, alázatból, közönyből kellett feltornáztatni a népet. Milyen gyilkosan kíméletlen volt az amerikai blokád, milyen megalázó a kubaiak számára, hogy az US-rabszolgaság egyetlen alternatívájaként a szovjetek jármába kellett hajtaniuk a nyakukat. Mindezek tudatában is lehangoló, hogy nem sikerült magasabb életszínvonalat elérniük.

Vallások

Mindenütt ki vannak plakátozva, képbe vannak festve, fel vannak pingálva a falakra a szocialista mindenszentek. De már nem segítenek, hiába nevetnek bármily csábosan. Mellékesen a legtöbbjük halott. A sok helyütt látható fiatal Angela Davis, gömbszerű, óriás afro frizurájával viszont nagyon is él. *Life between Politics and Academia* című előadásával fellépett 2015 őszén a Bécsi Egyetem fennállásának 650. évfordulója alkalmából tervezett rendezvénysorozaton, és a programhoz

csatolt képen jól néz ki. Ugyanolyan afro, nyilván hófehér gömbfrizurája most szókére van festve. Kétlem, hogy a kubaiak, főleg a fiatal kubaiak tudnák, kik is ezek a szentek pontosan. Azt viszont tévedhetetlenül érzik, hogy ma már egy hajítófát sem érnek. De nem is bennük bíznak, hanem a napsütésben, az olcsó rumban és szívnivalóban, a mindenhol ümlő zenében és a mindenhol ingó-bingó, ezerfajta hintaszékben, meg a különféle vudus varázslatokban. A három fő pozitívum mellett (a „faji” béke; az ingyenes oktatás – beleértve az iskolai egyenruhát és étkeztetést –; az ingyenes egészségügyi ellátás – beleértve az ingyenes gyógyszerellátást is) a negyedik a vallási béke. Kubában Alberto szerint mindenkit katolikusknak keresztelnek. De a katolikus kereszténységet át- meg átszövik az afro-kubai vallások. Úgy, mint ahogy nálunk a húsvét vagy a karácsony pogányból lett átminősítve, csak fordítva: ők a szenteket minősítik vissza, vagy látják el kettős-hármas szignifikációval. Például Szent Barbara átértelmezésére a Nigériából Kubába hurcolt fekete rabszolgák hiedelemvilágában került sor. A katolikus szentasszony a joruba (Yoruba) santería-hite szerint hatalmas, harcias férfiistenség, a mennydörgés istene, magyar fonetikus átiratban Csángó. Neve a haiti vuduban Sángó, a brazil kandomblésok Xángo (hángo) néven ismerik, az umbandások és a makumbások Nágo Sángo néven. Trinidadban, Puerto Ricóban és Venezuelában is tisztelik. A santería mellett honos még Kubában a regla conga (palo monte, palo mayombe), amely isteneit (az orishákat) szintén katolikus szentekbe oltotta bele tövig. Szóval vigyázat! Ha az ember lát mondjuk egy Szent Pétert, nem szabad azt mondani, hogy á, hát hiszen ez Szent Péter! mert ők meg azt mondják: „dehogyan, ez Ogun, aki mindig a többi orisha előtt jár, ezért minden áldozatból részesül.” Vagy ki ne ismerné Szűz Mária ikonográfiáját? A santería Jemajá néven nevezi. Afrikában a tenger urának lányaként volt tisztelt; a mitológia szerint férje elől menekülve választotta lakhelyéül az óceánt. Ennek megfelelően kék ruhában jelenítik meg, Kubában az anyaság, az Újvilág egyéb részein a sós vizek, a tenger úrnője. Katolikus megfelelője a Fekete Madonna, a reglai Szent Szűz – a Havannai-öböl védőszentje. A Fekete Madonnát a fehér Istengyermekkel meg a vudusok vették át. Elmentünk egy ilyen szentélybe. Alberto rumot bontott, az első pár cseppet a sarokba lötytyintette, a Fekete Madonna lábához, aki hófehér Kisjézusát ölelte. Ott már voltak sütik, gyümölcsök stb., amiket aztán a szertartás során megesznek, a rumot megisszák. Mindeközben észbontó dobolásra táncolnak – például abban a szobában, amelyben ültünk. A mieink csak *szivaraztak* és rumot ittak, a zenekarért külön kellett volna fizetni, amint azt a kövér pap két ujját összedörzsölve félreérthetetlenül tudunkra adta. A római katolikus egyház természetesen nem nézi jó szemmel, és templomaiban korlátozza az áldozathozatal ilyen és még ilyenebb formáit (kakas nyakának átvágása), de mint népi vallásosságot elismeri és tolerálja. Bár tolerálná később is, amikor újra hatalomhoz jut! A szentélybeli orisha tetőtől talpig fehér ruhába volt öltöztetve, nyakában óriási, fehér gyöngysort viselt. A szertartáson résztvevők, a táncolók maguk is fehérben vannak, és ha az orisha hófehér, akkor a hívők az utcán is fehérben járnak. Nagyon furfangos viselet ez, mert a politikai foglyok mamái, feleségei, lányai, nővérei, az ún. „Damas de Blanco” 2003-ban alakult laza szövetségének a tagjai is fehérben tüntetnek az emberi jogokért. Nehéz eldönteni, hogy az általam diszkreten lefényképezett, tüntetően fehér ruhás nő templomista vagy antikommunista-e.

Zene, tánc

Autentikus éneket, zenét szerencsére hallottunk pár helyen, például Bayamóban, a Trubadúrhoz címzett kocsmá kerthelyiségében. Ezek a fejek igazi zenészek voltak, és vagy 15 percig szépen játszottak. Mellettünk a sarokasztalnál négy fiatal animátor mulatott mintegy véletlenül (kb. félórás intervallumokban érkezhettek a csoportok). Kaptak egy fél liter fehér rumot, azt már kiitták. A poharuk alján órum lapult, ahhoz viszont nem nyúlhattak. Aztán, amikor fergeteges lett a hangulat, ők is felugrottak, ropták, tapsoltak veszettül. Majd leültek, és az egyik megkínált engem a poharából. Mivel láttam, hogy a fiúk a közönségre emelik poharukat, majd leteszik, én is ezt csináltam. „Igyál baeg – sziszegte rám a napszemüveges –, akkor mi is ihatunk!” Alig kortyoltam bele a pohárba, a gyerek máris kirántotta a kezemből, és kihörpintette a munkaeszközt. Abban a szempillantásban így tett a többi is, mutatták a gazdának, hogy inni kellett, nem volt mit tenni, a bolond turista elpusztította a repi rumot! A lakossággal egyébként nem tudtunk kommunikálni, csak Alberto tolmácsolásával. Meg utazott velünk egy Németországban élő fiatal portugál nászutas pár, a fiú – szakmunkás – hatalmas nyelvtelenség lehet, mert ahhoz képest, hogy 2009-ben vándorolt át Portugáliából Németországba, hibátlanul beszél az irodalmi németet, és az anyanyelvén kívül tud még angolul és spanyolul is. Őt kértem meg néhányszor fordításra, tolmácsolásra. De egyébként nem adódott helyzet. Így hát a közegekkel meg az árusokkal, a koldusokkal meg a zenészekkel való alkudozás maradt. Ennek is voltak érdekes pillanatai. 14 kilométerre Trinidad de Cubától keletre található a Valle de los Ingenios, a cukornádmalmok völgye, ma az UNESCO-világörökség része. Itt az Iznaga család egykori ültetvényét látogattuk meg, a nagyon szépen rendberakott egykori udvarházzal, a rabszolgák egykori szállásaival és a hatalmas kilátótoronnyal. A toronyban állandóan őrséget álltak a tüzek megpillantására. De a tűz a legtöbb esetben nem magától gyulladt, hanem rabszolgalázadás kitörését jelezte. A toronyhoz vezető úton asszonyok varrottasokat árultak, pasik dugi szivart, rumot, hangszert. Melinda képeslapért ment, amikor elkapott az egyik javakorabeli, tűzrőlpattant, kis gömböc fekete menyecske, hogy vegyek lepedőt – de hát én nem értek hozzá, a feleségem meg nincs itt. Azt értette, hogy nincs feleségem, és óriásit sikítva a nyakamba ugrott: akkor lesz ő! Fogjam meg bátran, milyen kemény a húsa! Abban a pillanatban néhány árus odarontott, hoztak rumot, hangszert, elkezdték nagy hangon cukkolni a nőt, Maria, micsoda szerencséd van, alemán lesz a férjed, megyünk hozzád mindannyian ki Alemániába! Látszott, unatkoztak, ha 5–10 kukkot bevetek, rumot bontanak, valami alkalmi zenekar összeáll és a húrokba csap, kezdődik az éneklés és a tánc, az eljegyzési buli – persze nem tudom, mennyire komolyan gondolták, de látszott, hogy viszkettet a talpuk. Illetve nem a talpuk, hanem a derekuk, mert a kubaiak nem lábbal figuráznak, hanem csípőből táncolnak. És a legbanálisabb alkalom is elég, hogy táncra perdüljenek. Tulajdonképpen csak annyi, hogy valaki elkezdjen pengetni, és placra kerüljön pár korty pia. Az ilyen spontán zenélések és táncok, amikből párat volt szerencsénk látni, lényegesen különböznek a turisták számára rendszeresített pénzlehúzó számoktól, attól a 6–8–10 darabtól, amikre a kanadai öregcserkészek vagy az európai exüttörök gerjednek. Van remek rumba, mambo,

csacsacs, salsa, latin jazz és szon: spanyol és nyugat-afrikai zenék keverékei, amelyek a Karib-tenger térségében érlelődtek, csiszolódtak, nyerték el helyi jellegzetességeiket. A zenészek a turistazenét lelketlenül lezavarják, de a spontán zenélés alkalmával figyelnek egymásra, egymás kezére játszanak, bontakoztatják, röptetik a másikat, és főleg maguk is élvezik. Hangszerekben láttunk gitárt, bőgőt, sokfajta ütőst (klávét, kongát, batát stb.), valamint a kínai kulik által meghonosított rövid kis trombitát, a kornetin csínót. A különféle rumbatökökről nem is beszélve. Az egyik pihenő alkalmával – szerintem véletlenül – kiemelkedően jónak bizonyult az Alberto által összerántott spontán zenekar. A maga nemében mindegyik zenész kiváló volt. A két gityós meg a batás vagy kongás már játszott együtt, és a rumbatököt rázó fickó talán a legszebb hangú énekes volt, akit Kubában hallottunk. Olyan forró hangulatot teremtettek, hogy páran tánra is perdültek a csoportból. Trinidadban, az egyik kerthelyiségben, megkaptuk a tiszta nyugat-afrikait is, táncra együtt. Na de aztán, a körutazás végén, meglett ennek a börtje, mert a strandhotelben csak a ronda, közönséges turista gagyit nyomták. Beállt a rossz idő, kitűzték a strandra a vörös zászlót, így aztán a saját szakállunkra még egyszer elmentünk busszal Havannába. Számtalan lerobbant házról készítettem fényképet, meg olyanokról is, amelyeket már restauráltak. Kiderült (még az első havannai út alatt, Alberto jóvoltából), hogy az állam egyelőre nem engedi a magántőkét labdába rúgni a házrevitalizációs programban, csak akkor, ha szállodarevitalizációról van szó. Ilyen például az Hôtel de Vienne gyönyörű szecessziós épülete: a falakon belül mindent kikapartak. De a többinél ugyanúgy járnak el Alberto szerint, mint régen a szocialista országokban a „födémcsere” elnevezésű akció alkalmával: kiköltöztetik a lakókat, majd miután végeztek a ház renoválásával, ugyanazok a lakók költözhetnek vissza a felújított lakásokba. Csak hát ez csigalassúságú, ezért rohad ezer meg ezer csodálatos ház Havannában és Kuba más városaiban – az államnak soha nem lesz annyi pénze, hogy mindet rendbe hozza, mielőtt végük. Számtalan kisebb-nagyobb ékszerdoboz várna még megmentésre (sokban persze még laknak is).

Autó, teherautó, technológia

Régi, vagyis 1959 előtti amerikai autókat nemigen fényképeztem, számomra nem jelentettek nagy durranást. Nem ismerem a márkákat, nem tetszik az a felhajtás, amit velük és körülöttük csinálnak, és bár maximálisan elismerem, sőt díjazom az autószerelők elképesztő kezűességét, kreativitását és improvizációs képességét, éppolyan cirkusznak tartom az US-autóveteránok körüli ájult kultuszt, mint annak az exkelet-német turistának a „jé, Lada, Zsiguli, Moszkvics, Polski Fiat, Skoda, Volga, Dacia” (stb.) felkiáltásait, aki az egykori kelet-európai márkákból készült. Én hasznójárműveket fényképeztem, olyanokat, mint az UAZ (ha még tudja valaki, mit jelentenek e betűk), a régi csőrös ZIL, a fehérpofájú ZIL, az IFA, az ARO meg a különféle UFO-k (ezek haladtak, de hogy mivel és mitől, azt nem lehetett kideríteni). Taxiban volt lovas, szamaras, motoros bukósisakszerű, sőt oldalkocsis motorkerékpár is. Összefoglalva: jó-jó, hogy a kubaiak minden zsákra találnak foltot, hogy minden szükségből és ínségből a legjobbat hozzák ki – de még sokkal jobb

lenne, ha ilyenre nem lenne szükség. Minden vagányságuk, minden életszeretük, lezserségük, latin lelkesedésük ellenére az a benyomása az embernek, hogy szegények szájalmasak. Párszor megnéztük a kubai TV-híradót (a szállodai programban volt vagy húsz csatorna, de épkezsláb idegen nyelvű adót nem lehetett fogni), mert szeretettük volna tudni, hogy milyen lesz másnap az idő. A híradóban például azt mutatták hosszan, ahogy a számítástechnika bevezetésén fáradoznak az oktatásban. Gondterhelt, nagyszemüveges tanárnők keresték a Shift+Control-t, vagy a Control+Alt-ot, annak a megtalálása és szerepe még több fejtörést okozott. Megsajnáltam a szó szoros értelmében tegnapelőtti csapatot. Olyanok voltak, mint-ha Erdély Miklós *Tavaszi kivégzés* (1985) című filmjéből léptek volna elő. Az IBUSZ-os kislány, a bolti eladónő, a tervezőiroda dolgozói, a pártaktívák, az utca embere, sőt maga az utcakép. Egy percig sem gondolom, hogy jobb lesz nekik, ha majd bevonul ide is a kapitalizmus. Néhányuknak jobb lesz, de a 11 millió lakos nagyobb része legalább ugyanakkora vagy még nagyobb nyomorban fog élni, mint most, és egyáltalán nem fogja vigasztalni, hogy akinek van kocsija, az már remek utakon vezethet, és akinek telik rá, annyi mobiltelefont vehet, amennyit akar. El lett itt baltázva minden rendesen. „Ínségben az emberségesség előbbre való a jogszerűségénél!” (mondja a mosolygó Fidel egy óriásplakáton), és az ember érteni véli, hogy ez a szlogen az egykori államosítások erkölcsi jogosságát próbálja magyarázni. Na de mit jelent egy ilyen mondat ma? Kerek perec majdnem semmit. Amennyire láttam és amennyire Alberto hajlandó volt erről beszélni, az ellenzéknek sincs szociális programja a jövőre. 2014 decemberében került a francia mozikkba Laurent Cantet rendező *comédie dramatique* műfajú filmje, a *Retour à Ithaque*, ami magyarul *Havannai éjszaka* címmel megy (írt róla Papp Sándor Zsigmond a *Népszabadság* 2015. április 7-i számában). Őt régi barát találkozásáról szól, akik egy havannai ház tetőteraszán azért gyűlnek össze enni-inni, mert egyikük, aki a feleségével 16 évvel azelőtt „disszidált” Spanyolországba, most hazalátogatott. És nemcsak nosztalgiáznak, nemcsak a régi sérelmeket emlegetik fel, hanem állítólag felrajzolnak valami jövőképet is. Amiből ma pusztán annyi látszik, hogy meg kell teremteni a demokráciát, be kell engedni az amerikai (elsősorban az ottani kubai tulajdonú) tőkét, és a lehetőségekhez képest a leginkább befektetőbarát körülményeket kell teremteni a számára.

Tömegeturizmus

Hogy a „befektetőbarát környezet” mit jelent konkrétan, abból ízelítőt kaptunk a varaderói nagyszállóban, amelyben a körút végeztével eltöltöttünk néhány napot. Nem cikizni akarom, még kevésbé panaszkodni, mert tökéletesen az volt, amit az utazási iroda ígért. Eszményi, mintegy 20 kilométer hosszú strand, a partközéltben türkiz, távolabb azúr, kristálytisza vízű, 24–25 fokos tenger, délszaki napsütés, végtelen nyugi. Aminek a zavartalanságát – legalábbis a szállodához tartozó strandon – három fegyvertelen, de walkie-talkie-val ellátott őr biztosította. Fekete cipőben, fekete nadrágban, rövid ujjú fehér ingre kötött fekete nyakkendőben, fekete napszemüveggel álldogáltak diszkréten valamelyik távolabbi pálmafa alatt. Csak az adóvevőjük krákogott időnként. Halló-halló, Gólya hívja Csókát! Ismétlem: Gólya

hívja Csókát. Csóka nincs itt, krá-krá, Varjú veszi az adást, vége. Itt Gólya, Varjú azonnal induljon a kettes fához, kidőlt egy árnyékvető, vége. Itt Varjú, azonnal indulok, vége stb. Mindannyiunknak, akik a szálló vendégei voltunk, az első percben színes műanyag diszkókarszalagot csatoltak a csuklójára, ami az elutazásig ott is maradt. Mármost, ha az ember napközben a tenger felől be akar lépni a szállodai strandon keresztül a nagy kiterjedésű parkba, és látszik a csuklószalagja, akkor háborítatlanul mehet. Ha nem, akkor egyszer csak előlép valahonnan egy őr, és felszólítja, hogy húzza fel a pulcsijának vagy az ingének az ujját. A pelikánetetőt például csuklószalag nélkül is beengedték, és beengedik a cukormamák, illetve cukorpapák partnereit is, helyi sötét bőrű fiatal férfiakat vagy nőket. A kéjutazók beviszik őket a szállodába, hiszen együtt étkeznek (nem tudom, hogyan számolják el), és nyilván együtt is töltik az éjszakát. A strandon mellettünk fekvő sugardaddy ábrázatán olyan kellemes mosoly ült, mint Adorno Teddyjén 1969 áprilisában, amikor három meztelen felsőtestű lány körbevette a katedrán, és virágszirmokkal meghintette a fejét. Karcsú, koromfekete lánnyal volt, míg a sugarmamák – virgonc, negyvenes, ötvenes nők – a jól megtermett, izmos kreol fiúkat szeretik. Ulrich Seidl filmjének (mondjuk: A szerelem paradicsoma) félresikerült magyar fordításában (*Szerelmet a feketepiacról*) a *feketepiac* kifejezés – a bőrszínnel való gyenge szójáték mellett – azt sugallja, mintha a szexturizmus tiltott dolog lenne. De nagykorúakkal állítólag nem az, mindenesetre tanúsíthatom, hogy létezik. Kubában és a Karib-tenger térségében a fiatal(abb) férfiak és nők inkább a mi eszkorthölgyeinkhez hasonló módon, hosszabb időre bocsájtják áruba a testüket, nem olyan arc-talanul, névtelenül, futószalagon, mint a világ metropoliszainak éjjeli dzsungelében dolgozó férfi és női szexmunkások pár percre vagy pár órára. A kiváló egészségügyi hálózatnak, a tudatos védekezésnek és a hosszabb távú kapcsolatnak köszönhetően se AIDS, se más nemi betegség nem terjed. A városban nem hallottam egyetlen egyszer sem, hogy megszólta volna az ilyen párt az utca népe. A szállodai étteremben viszont nem ül senki olyan asztalhoz, amelynél szexturista-páros ül. Ezért érdemes az ilyen kalandra vállalkozóknak másod-harmadmagukkal útnak indulni. Részben az étkezések miatt (a legtöbb asztal négy-, illetve hatszemélyes), részben az esetleges esti kirándulások miatt – ezekről nem tudok bővebbet –, és hogy legyen, aki vigasztalja őket a gépen, mert ott kellett hagyniuk a közben szívűkhöz nőtt partnert. A repülőtéren láttam pár ilyen búcsúzkodást, nem voltak szívderítőek.

Az étteremben (valamint a szálló előcsarnokában, a belső medence mellett álló hatalmas piacsapoló és grillezőben) minden ingyen van. És minden doszt. Ehetsz kipukkadásig, ihatsz májzsugorodásig. Csak oda kell menni a bárhoz, és kérni a koktélt, a sört, a bort, a rumot, a kávé – máris adják. Sőt, 1–2 kukk ellenében oda is viszik tálcán a medencéhez. Az ebédlőben a napi háromszori étkezés kezdetén az összes svédasztal roskadásig rakva. Mindamellett két tűzhelyen magában az ebédlőben is sütnék reggel tojást, délben-este húst, halat. Előételek, levesek, száz kicsi, közepes és nagy csippenenivaló, köretek tucattjai, marhahússal, disznóhússal rakott tálak, herkentyűk, kagylók, saláták, ezer gyümölcs és utóétel, sütemény. A hatalmas, 120–150 kilós rozmár- vagy tengeri tehénszerű jogosultak módszeresen legelnek előlről hátra s ismét vissza; előételtől süteményig, sütitől előételig. Ha az

ember valahogy becsusszan a hasuk alá, és felkiabál a hústömeg fejének az irányába, hogy „bocsánat, csak egy kis nudlit szeretnék csippenteni”, akkor dörgő hahota válaszol: „csippentsen csak nyugodtan drágám, magának még úgyis nőnie kell, hiszen ki sem látszik alólam!” Szakácsok tucatjai, legalább egy század pincér és konyhaszemélyzet dolgozik, küzd reggel 6-tól este 11-ig. A nagy zabálás szünete csak a csatater megtisztítására, a halottak elszállítására és a következő ütközet felvonulási tervének a kidolgozására elegendő. Lihegő szállítók töltik fel a készleteket. Spanyol sajtokkal, chilei borokkal, egymillió liter vízzel. De máris ott állnak, toporognak sorban az ajtó előtt idegesen a következő étkezést alig váró turisták százai! S ha nyílik az ajtó, irtózatossá zajjal betódulnak. Kegyelem, irgalom nincs, a küzdelem az utolsó vérig tart, mindenki mindenkit eltapos, legázol és háttérbe szorít, mintha legalábbis éhhalál fenyegetne. Pont az nem fenyeget, mert a belső medence partjára telepített étel-italbár a nap 24 órájában rendelkezésre áll, kivéve azokat az órákat, amelyekben az étterem üzemel. Itt mindenkit friss étellel-itallal látnak el, egészen addig a pillanatig, amíg az illető bármilyen emberi nyelven (a jelnyelvet is beleértve) két lábon állva képes kinyilvánítani, hogy mire van szüksége. Négykézlábazókat, illetve a földön fetrengőket, a szocialista humanizmus emberképét megcsúfolókat már nem szolgálják ki, hanem azt mondják nekik: „polgártárs, polgártársnő” – na jó, nem mondanak semmit, hanem a biztonságiak leolvassák a csuklójára kötött szalagról a szobaszámát, és ágyba cipelik. Ha dűlni fűlni kezd, hívják a zsarukat.

Tegnap délután, elutazásunk előtt, fiatalok születésnap mulatságot rendeztek a medence környékén, és este hét órára úgy berúgtak, hogy társalgásuk egyetlen artikulálatlan üvöltéssé folyt össze. Ebben a hangzavarban csak a „mő-ri-já-na, mő-ri-já-na!” ritmikusan ismétlődő követelését lehetett érteni. Aminek persze senki sem tett eleget. A pia kivételével a fű és az összes többi tudatmódosító szer Kubában szigorú, mondhatni drákói tiltás alá esik. A követelés nyomatékosításaképpen egy dugószerű, csíkos ruhás csaj a langaléta társnőjével összekapaszkodva ugrálni kezdett, majd visítva lefejték a betont. Nem tudom, mi lett velük, mert gyorsan elmentünk onnan. Ma reggel kiutasítottak az étteremből a tegnapi randalírozók közül egy fiatal párt, mert a lány stringtangás bikiniben, a fiú meg egy szál fürdőgatyában jelent meg. A csaj kicsit gondolkozott, odahányjon-e az étterem sarkába, de aztán mégis az ajtó elé csandázott.

Hazatérés

Kiutazáskor, mintegy utolsó érvágásként, 25 kukkot karmolnak le mindenkiről, mielőtt beengednék a tranzitba. Ez minden útikönyvben benne áll, ám sokan, akik autót bérelnek, és úgy barangolják be a szigetet, nem tudják. Vagy tudták, de addigra elfelejtik. Minket, csoportos turistákat legalább háromszor figyelmeztetett Alberto, hogy elutazás előtt ehettünk-ihatunk, amennyi belénk fér, vehetünk, amit akarunk, de a 25 pénzt mindenki végig tartsa magánál, mert anélkül itt marad, a határőroket nem érdekli, ha nélkülük megy el a repülőjük. Azt is megsúgta, hogy a repülőtéren az indulási részen sajnos-sajnos nem működnek a pénzautomaták (az érkezésin igen), semmiféle bankkártyát nem fogadnak el. Ezért az elrepülni

vágyó kukkhiányos turista kénytelen áruba bocsájtani az óráját vagy az okostelefonját a repülőtéri bárban, és csodák csodája, mindig akad jelentkező, aki megveszi éppen annyi kukkért, amennyire a szállóknak szükségük van.

Az elutazás a kubai látogatás kicsi tükörképeként megmutatta mindazt a vidámságot és keserőséget, ami az itteni embereket jellemzi. A repülőtéren a poggyászt mindjárt Bécsig lőtték át, és abban a sorban, amelyben mi álltunk, csinos, huszonéves, kirobbanó energiájú fiú intézte a dolgokat. Megállás nélkül dévajkodott és puszizkodott a két szomszéd ügyintéző csajjal, sőt, távolabbról is oda-odaszaladtak hozzá egyenruhás lányok kicsit ingerkedni. Mindamellett a képernyőre se pillantva villámgyorsan írt, mért, oda se nézve ragasztott, biztosak voltunk benne, hogy a csomagjaink Pekingben fognak landolni. Amikor átadta a szállókártyáinkat, Melinda megkérdezte, hogy azokat a helyeket kaptuk-e, amelyeket még Bécsben lefoglaltunk (nem a középső négyesben, hanem ablak melletti kettő). A srác elkomorodott, és azt mondta, hogy nem, olyan helyeket kaptunk, amelyeket a számítógép kiosztott. De hát fizettünk a foglalásért! Erre még komorabb lett: minket nem érdekel, hogy önök Európában mit fizettek, ha bizonyos helyre szeretnének ülni, akkor nekem kell fizetniük, itt és most! Közben Melinda rápillantott a kártyára, és látta, hogy éppen a lefoglalt helyeket osztotta ki. A srác harsogva felnyihogott, felnyerített, mint valami csikó, ha négy lába lett volna, biztos mind a négygel a levegőbe ugrik örömeiben, hogy így megrézfált minket. Úgy kacagott, hogy a könnye is kicsordult. Melinda meg a szállókártyákkal csépelte a fejét: haszontalan kölyök, így ránk ijeszteni! A gyerek álbüntudatosan lehajtotta a fejét és hagyta – hát ez az egész akció elképzelhetetlen lenne egy EU-repülőtéren.

Utána a fejenként 25 CUC repülőtéri illeték kifizetése következett, gyorsan és gépiesen. Majd ismét egyenként a kis funérlemez dobozok valamelyikébe kellett lépni, a szállókártyával, az illetékfizetési bizonylattal, a belépésnél kettétépett vízum másik felével és az útlevelemmel. Ismét rá kellett állni a padlón megjelölt helyre, a kamerába nézni, és megvárni, míg a határőr nő végez a szkenneléssel, a számítógép meg az összehasonlítással. A gép természetesen nem látszott, mert a nő magas mellvéd mögött ült. De ő sem a képernyőt nézte, hanem engem. Fiala, alacsony sarzi volt, faközöld ingének a vállára két szétmosott ezüst csillag volt nyomva. Ébenfekete, csillogó, lenyalt haja hátul kis farkincába kötve. Szabályos arca volt, magas járomcsontokkal, makulátlan, lilásbarna („olyan, mint az olívakrém”) arcbőrén végig egyetlen izom se rándult. Szája nem volt összeszorítva. De a furcsa nézését nehezen álltam, fekete szeméből mintha hideg gyűlölet áradt volna felém. Azért én is rezzenéstelenül a tekintetébe mélyesztettem a magamét. Gyűlöl, mert elmegyek, ő itt marad? Vagy csak azt méri le, mennyit barnultam két hét alatt? A *Személyi követő éji dala* ugrott be Petritől: „Szállsz, szárnyalsz. / A kezembe ne kerüljél / Mert röptődben megkopszta.” Úgy kereste meg, tapogatta ki az asztalon a szállókártyát meg az útlevelet, hogy a tekintetét nem vette le rólam, a kilincs nélküli ajtó berregőjét is úgy nyomta meg. Elmentemben rámosolyogtam, nem viszonzta. Csak kint néztem meg, belepecsételt-e az útlevelembe, s bele – de mikor? Nyilván még a szkennelés előtt.

Nem a legjobb hangulatban mentem fel a szállókapukhoz. Sok idő volt még, gondoltam, szép nyugodtan végézek egyet, ne kelljen sorba állnom a gépen mind-

járt a hosszú repülőút kezdetén. A vécé előtt nagy fekete gyezsurnaja állt. Hatalmas feje, hatalmas mosolya volt, csupa jóindulat áradt belőle. Amikor kiléptem, jelentőségteljesen csörgette kezében az aprót, és biztatóan mosolygott rám: „tessék fizetni!” Elöntött a méreg. Tényleg nem maradt egy árva büdös vasam sem, az a huszonöt kukk vagy euró repülőtéri illeték volt az utolsó itteni lóvém, amit az imént húztak le rólam, és még annyiért se hagynak nyugodtan hugyozni? Ezt emelt hangon közöltem vele angolul. Végtelen nyugalommal ölelt át vastag jobbkarjával: „Drága úr! Ne dühöngj! Te visszamész a gazdagságba, tejbe-vajba fürösztenek, körbenyalogatnak!” (Cuppogva, száját nyalogatva mutatta, milyen jó lesz nekem). „Én meg itt maradok, az egész családról nekem kell gondoskodnom!” (Mutatta a legkisebttől a legnagyobbig, kb. 10 orgonasípot varázsolt a levegőbe.) „De nincs semmi baj! Ha szükséged van pénzre, vegyél, amennyi kell!” Bal kezével belemarkolt a munkaköpenye zsebébe, és hatalmas tenyerén felkínált vagy fél kiló érmét. Erre mit lehetett tenni? Én is rámosolyogtam, jól megöleltem, és meglapogattam a vállát.

JEGYZETEK

1. A kubai hatóságok már a tárgyalások megkezdése előtt engedélyezték az egyetlen fogvatartott amerikai állampolgár hazautazását, és 50 politikai foglyot szabadon engedtek – amnesziával.

2. A GTMO „dzsitmó” néven elhíresült támaszpontot Amerika 1903-ban 99 évre bérelte ki. A bérleti szerződést egy puccsista diktátor a második világháború alatt határozatlan időre meghosszabbította. Castrók 1960 óta visszaküldik az évről évre érkező amerikai csekket, de mert (már Fulgencio Batista diktátor bukása és elmenekülése után) az új rendszer egyik tisztviselője 1959-ben beváltotta a bérleti csekket, az amerikai álláspont szerint a csekk egyszeri beváltása is elegendő ahhoz, hogy a „bérlet” jogszerűsége most már az idők végezetéig fennálljon.

